

„AKIT A SORS KIEMELT A TÖBBI FESTŐ KÖZÜL”¹
SCHERVITZ MÁTYÁS (+1771) BUDAI FESTŐ OLTÁRKÉPEI

„Bizonyosan hosszú életében Budán kívül másutt is tevékenykedett Schervitz, azonban ennek nyoma it még köd fedi” – írja Schoen Arnold 1929-ben a művészről szóló tanulmányában.² Az utóbbi évek módszeres barokkoltárkép-kutatása a közelmúltban olyan eredményeket hozott, amelyek segítenek ennek a ködnek az eloszlatásában.

A Délvidéken immár két évtizede folyó, restaurálásokkal és festéstechnika-történeti, valamint művészettörténeti kutatással összekötött oltárképfelmérést 2010-ben kiterjesztettem az Alföld déli részeire, főként a Kalocsa-Bácsi Érsekség területét célozva meg. Kíváncsiságomat az egykori kapisztránus rendtartomány 18. századi Duna melléki templomai is felkeltették. A Duna-Tisza köze hagyományosan a pest-budai mesterek piacának számított, így a művészettörténetileg igen hiányosan feldolgozott terület számos meglepetéssel szolgált. Korábban többnyire csak adatokból ismert festők életműve vált megfoghatóvá, pl. Stettner Sebestyéné (1699, Dorst – 1758, Buda),³ Falkoner Xaver Ferencé (1737, Buda – 1792, Buda)⁴ és Mathias Hanisché (1754 körül, Prága – 1806, Vukovár).⁵ Paulus Senser (1716 körül, Eszék? – 1758, Pécs)⁶ és Schöfft József (1776, Pest – 1851, Pest)⁷ oeuvre-jét is sikerült bővíteni. Így történt ez Schervitz Mátyással is, akinek pest-budai műveire a vidékiek alapján ismerhetünk rá.⁸

A budai kapucinus templom II. világháborúban megsemmisült Szent Erzsébet-főoltárképe volt eddig az egyetlen hiteles, levéltári adattal is igazolható, Schervitz Mátyás keze munkájaként ismert oltárkép. Szent Ivónak az óbudai plébániatemplomban őrzött oltárképét (1759), amely a Zichyek megrendeléseire készült, Lipp Mónika határozta meg bő egy évtizede Schervitz feltételezett műveként.⁹ A

péceli Ráday-kastély freskóit már 1956 óta ismerjük Zsindely Ede kutatásaiból, még hozzá a rájuk vonatkozó levéltári adatokkal együtt. Az utóbbi években látott napvilágot a mesterünk által 1763-ban festett – és további, a kastélyban újonnan feltárt – falképek allegorikus jeleneteiről írt elemzés Lángi József tollából.¹⁰ A budai Szent Ferenc Sebei-templom Portiunkula-búcsút megjelenítő kupolafreskóját (1756) Szilárdfy Zoltán Menráth Péter restaurátor meglátása alapján attribuíta Schervitznek.¹¹

Oltárképfestészetének megismeréséhez a kulcsot a dunaföldvári egykori ferences templom magas színvonalú berendezése adta. A Szent Anna-templom és kolostor háztörténetében a fő- és a Szeráfi Szent Ferencet ábrázoló mellékoltárképpel kapcsolatban 1768. június 24-én Schervitz Mátyás nevét jegyezték fel „Cserevich” változatban. A nagyobbik képet még folyó év áprilisában rendelték meg 700 forintért; a mellékoltárképet 50 forintért készítette a budai mester Szabó Ferenc úr nagylelkű adományából.¹²

Amit Schervitz Mátyásról tudhatunk, az Schoen Arnold kutatásainak köszönhető elsősorban: legkorábbi róla szóló tanulmányát 1929-ben közölte,¹³ majd a rákövetkező évben összefoglalta adatait más pest-budai mesterekével egyetemben.¹⁴ Ezek a budai magisztrátus által vagy a helyi templomokba rendelt műveiről tudósítanak,¹⁵ amelyek közül ma már egy sem létezik.¹⁶ A sokak által sokszor idézett adatokat fontosnak tartom elismételni, immár az új kutatási eredményekkel együtt, hogy teljességében legyen áttekinthető az eddig megismert életmű. A Schoen által feltételelesen Schervitz Mátyáshoz köthető halálozási adat „Tarvitz” névvel, a festő mesterségének megnevezése nélkül került bejegyzésre

1771. március 12-én a vízivárosi Szent Anna-plébánia halotti anyakönyvébe. Eszerint a templom melletti temetőbe helyezték örök nyugalomra a 70 éves korában aszkóiban (tüdővész) elhunytat.¹⁷ E magas kor és az 1768–69-ben ereje teljében készített művei kissé ellentmondásossá teszik ezt az adatot. 1741. június 16-án mint helyben született festőt jegyezték be a budai polgárkönyvbe. Scherovitz nevű családot

az 1713. márciusi, budai árvízkarosultokról szóló összeírás is felsorol.¹⁸ Valószínűleg Mátyás mester leszármazottja és tanítványa lehetett Serovics József budai festő,¹⁹ aki 1770-ben a pilisi Beleznay-Nyárykastély falképein dolgozott, 1772-ben pedig a péceli Ráday-kastélyban folytatta apja munkáját,²⁰ majd 1785-ben a doberschaueri származású Schöfft Józseffel együtt kifestette a várbeli Fortuna Kávéházat.²¹

1. Scherovitz Mátyás: Szeráfi Szent Ferenc-főoltárkép, 1756.
Buda, Szent Ferenc Sebei-templom

2. Scherovitz Mátyás: Szeráfi Szent Ferenc, 1768.
Dunaföldvár, Szent Anna-templom

3. Schervitz Mátysz: Szeráfi Szent Ferenc, 1769. Zombor (Sombor), Szentháromság-templom

Feltételezhetően a fiúhoz köthető a budai Szent Ferenc Sebei-templom sekrestyeoltárának Szent István megkövezését ábrázoló képe is, amelynél Schervitz Mátyás eszköztárára ismerhetünk, azonban a gyengébb színvonal kizárja sajátkezűségét. Neve számtalan formában előfordul: Scherviz, Scherwitz, Scherawitz, Scheravitz, Scheravics, Seravits, Scherevitsch, Scherevitz, Scherovitz, Scherowitz, Schibiz, Szeravics, Xeravich. A név arra vall, hogy valószínűleg olyan katolikus illír²² családból származott, amelyek nagy számban éltek a korabeli Budán, főként a Vízivárosban.

A töröktől frissen felszabadított Budán 1688-ban telepedhettek meg a bosnyák ferencesek²³ a vízivárosi Szokoli Musztafa-féle mecsetben és a mellette lévő dervislakásokban, annak elismeréseképpen, hogy a hódoltság ideje alatt is a keresztények lelki üdvét mozdították elő. 1691-ben I. Lipót császár adománylevele templomukat plébániává nyilvánította, amely az illír hívek lelki gondozását volt hivatott végezni. E tisztükben az esztergomi érsek 1712-ben megerősítette őket. 1703-ban kezdtek hozzá első, szerény méretű templomuk és kolostoruk építéséhez.²⁴ Feltételezhetően a Serovich család is a Szent Ferenc Sebei-plébániához tartozott, azonban erről valószínűleg sosem tudunk megbizonyosodni, mert e plébánia anyakönyvei elkallódtak, ahogyan a Szeplőtelen Szűzről nevezett főtársulat elhunyt tagjainak névsora is.²⁵ Dunaföldvári és zombori megbízatásait is elsősorban annak köszönhetette, hogy a tartomány központjában jól ismerték már „a budai festő urat”.

Schervitz Mátyás tanulmányainak és korai tevékenységének helyét Schoen Bécsben feltételezi, amit a későbbi róla szóló ismertető kész tényként tüntetnek fel. Eddig ismert egyetlen művét sem jelezte festőtársához, Stettner Sebestyénhez hasonlóan, akivel együtt teljesítették szolgálatukat a budai gyalogárda első századában.²⁶

Schervitz Mátyás hazatérésének okát a piaci viszonyok változásában kereshetjük. A török alól felszabadított területeken a nagy újjáépítések ideje ez. A vidéki kisebb városok inkább a magyarországi művészek felé orientálódtak, hisz egy templom újjáépítése tetemes költséget jelentett egy város vagy szerzetesrend részére, s a helyi, köztük a budai és pesti vezető mesterek árai töredékei voltak a bécsiekének.²⁷ Caspar Franz Sambach bécsi festő a budai Nagyboldogasszony-templom főoltárképét 150 forintért festette 1758-ban,²⁸ Franz Anton Maulbertsch (1724–1796) a szombathelyi hatalmas főoltárképéért 450, a nagyobb mellékoltárképekért 300-300, a kisebbekért 170-170 forintért szerződött 1791-ben.²⁹ A budai Stettner Sebestyénnek a szabadkai ferencesek főoltárképükért 54 forintot, a

középképért 21-et, a kisebb oválisokért 10-10-et fizettek 1741-ben.³⁰ Vogl Gergely (Fogel, 1717–1782) a zsámbéki főoltárképért 40, a mellékoltárképekért 30 forintot kapott 1754-ben,³¹ Falkoner Xaver Ferenc egy mellékoltárképéért szintén 30 forintot 1774-ben a nekcei ferencesektől.³² A közvetítők útján egyeztetett megrendelések katalizátorai a szerzetesrendek voltak, legfőképpen a ferences rend, amely a 18. század első felében szinte kizárólagos plébániavezetési szereppel bírt az újra benépesülő Délvidéken.³³

Schervitz Mátyás 1740-ben térhetett vissza szülővárosába. Első kisebb megbízása a tabáni Szent Katalin-templomhoz köthető: négy zászlót rendeltek tőle 50 forintért. 1741-ben és 1751-ben a budai efemer diadalíveken dolgozott művésztársaival együtt.³⁴ 1741-ben szintén a tabáni templomba betlehemi jászolt készített 52 forintért. 1747-ben Stettner Sebestyénnel együtt készítik a főoltárképet és oromképet, valamint színezik a Szent Katalin-főoltárt 570 forintért. A gazdag szobormű a tiroli Griesből származó s Budán 1725-ben megtelepedett Weibl Tamás (1702–1747) keze munkáját dicsérte.³⁵ Az együttes sajnos az 1810-es tabáni tűzvészben megsemmisült. A belső berendezést egy 1756-os vizitáció leírása örökölte meg: „...Az első, nagy főoltáron Szent Katalin vértanú szűz jelenik meg középen lefestve, tőle jobbra Szent András apostol, valamit Szent Lőrinc és Szent László király szobrai, tőle balra Szent Péter, Szent István vértanú és Szent István király szobra áll. Az evangéliumi oldalon (jobbra) felül Szent Klára szobra két angyallal, az olvasmány oldalán Szent Erzsébet alakja áll két angyallal. Középen felül a Mennyei Atya képe látható lefestve. A gazdag látványt nyújtó szentségtartót a szobrokkal együtt drágán színezték, bearanyozták, körülötte négy hódoló angyal, mellettük hat aranyozott fa és két réz gyertyatartó. Az evangélium oldalán egy örökmécsest tartó angyal. Az áldoztató rácson belül, (a szentély falán) bizonyos »kis rácso« és az aranyozott lap alatt Szent Flórián, Orbán és a Szűzanya képe a Fekete Szűzanya kicsi (kegy)szobrával. Ugyanitt az evangéliumi oldalon, közel a püspöki trónusra lépő helyhez Szent Vendel képe függ. A szószéken alul a négy evangélista, felül Szent Ferenc stigmatizációjának ábrázolásával, hét dekoratív angyalfigurával díszítve, festve és aranyozva...” A szószéket 1748-ban szintén Stettner Sebestyénnel együtt színezték, aranyozták 155 forintért, 1756-ban még szent sirt is készített a fenti alkotóhármastól 45 forintért.

A vízivárosi Szent Anna-templom részére 1746-ban, 1758-ban meg nem nevezett munkát végez, 1761-ben Vollmuthné született Szigethy Teréz költségén templomi pófozkodásának engeszteléséül

két templomi zászlót fest, amelyek Krisztus arcú-
ütését és bűnbánó Mária Magdolnát ábrázolták.³⁶
1750-ben a buda-újlaki templom szentélyét 40 fo-
rintért festette ki. 1753 februárjában a krisztinaváro-
si Vérehulló-kápolnába meg nem nevezett munkát
vállalt 50 forintért, ugyanezen év augusztusában a
Zichy család megrendelésére festett miniatűr képet
dohányszelencére.

1757-ben a vízivárosi kapucinus templomtól két
aranyat kap a betlehemi jászolért, javításokról is
tudósítanak a számadáskönyvek ugyanitt.³⁷ Zichy
Miklósne Berényi Erzsébet jóvoltából 1760-ban ké-
szül el az Árpád-házi Szent Erzsébetet ábrázoló fő-
oltárkép, melyen a hagyomány szerint a nagylelkű
adományozónő fiatalkori vonásaival festette meg
Schervitz az adakozó királylányt.³⁸ A kompozíció
egyszerűsített változata Daniel Gran (1694–1757)
mellékoltárképének, amely a bécsi Karlskirchében
található, és metszétváltozata is ismert.³⁹ Kétoldalt
Szent István király és Imre herceg képeit helyezték
el az oltárátjárók fölé; ezek részletei az archív fel-
vételen csak nehezen ismerhetők fel. Az országala-
pítót fedetlen fővel, őszes körszakállal, magyaros,
feltehetően világoskék, térdközépig érő zsinórozott
mentében, nyitott hermelinbélésű palástban jelenít-
ette meg Schervitz, jobb oldalán kettős keresztet,
Árpád-sávos címerpajzzsal. Az ifjúság védőszentjé-
nek mellkasát zárt hermelinpalást fedi, bal oldalán
szintén egy címeres pajzs sejtethető. A képekért 120
forint volt a fizetség.

A belső berendezés Bebo Károlynak, a Zichyek
udvari szobrászának tervei alapján készült, ő volt
az, aki a többi művészt is kiválasztotta a megbízá-
sok alkalmával. A főoltár építményét a marburgi
eredetű Mayrhold Mihály műasztalos és a budai
Weber József Lénárt (1702–1773) szobrász kivitelezte.
A kapucinus templom mellékoltárképeivel Vogl
Gergelyt bízták meg, később Falkoner Xavér Ferenc
is megbízásokat kapott.

E templom festményei a II. világháborúban bom-
batalát következében megsemmisültek, viszont
az egykori kiscelli trinitárius templom Szent Ivót
ábrázoló mellékoltárképe (kb. 3,6 × 1,5 m) a rend
feloszlását követően szerencsésen megmenekült.
Lachner Gáspár az 1785-ben megtartott árverésen
megvásárolt művet az óbudai plébániatemplom-
nak ajándékozta.⁴⁰ Zichy Miklós halálának évében,
1758-ban rendelte meg özvegye, Berényi Erzsébet
udvarmesterétől, Bebo Károlytól az ügyvédek, bí-
rák, közjegyzők, pereskedők védőszentjének szen-
telt oltárt, amellyel az özvegyek, árvák, szegények
és plébánosok égi pártfogójának közbenjárásáért
folyamodott óbudai birtokainak megtartásáért.
Bebo 500 rajnai forintot kapott a mellékoltár elké-

4. Schervitz Mátyás: Árpád-házi Szent Erzsébet, 1760.
A budai kapucinus templom egykori főoltára.
Archív fénykép. Budapest, Budapesti Történelmi Múzeum,
Kiscelli Múzeum, Fotótár, ltsz.: 15152.1

szítéséért 1759-ben.⁴¹ A festmény szerzőjének azo-
nosításához a kapucinus templom főoltárképéről
készült archív felvételnek a Szent Ivót ábrázoló
képpel való stíluskritikai összevetése és a Zichy
családhoz fűződő munkakapcsolatok vezettek, a
feltételezést tovább erősítve a péceli freskók össze-
hasonlító vizsgálatával.⁴² Schervitz hiteles művei-
hez viszonyítva immár bizonyosnak mondható ez
az attribúció. Oltárképeinek lendületes festésmód-
jával, vörössel kihúzott test-árnyékaival, sárga ala-
pozásával nehezebben összeegyeztethető a feltéte-
lesen Schervitznek attribuíált Gróf Zichy Miklóst és
feleségét, Berényi Erzsébetet ábrázoló kissé merev
portrérpár, melyet a Budapesti Történelmi Múzeum
Fővárosi Képtára őriz.⁴³

1731 és 1741 között felépült Budán a ma is álló
Szent Ferenc Sebei-templom, amely rendházával
együtt 1757-től a Kapisztrán Szent Jánosról neve-
zett tartomány központi intézményeként műkö-
dött. II. József 1785-ben a templomot a rendházzal
együtt az Erzsébet-apácáknak adományozta, ekkor
a bosnyák atyák az Ágoston-rendiek országúti ko-
lostorába költöztek. Az egykori ferences templom

5. Schervitz Mátyás: Cortonai Szent Margit, 1756.
Buda, Szent Ferenc Sebei-templom

szentélyfreskója és főoltárképe 1756-ban készült el Emerik Pavich „lektor generalis” gondozása és felügyelete alatt; a főoltár előtt november 5-én ő maga mutatta be az első szentmisét.⁴⁴ A korábban Vogl Gergely nevével összefüggésbe hozott⁴⁵ alkotás valószínűleg a dunaföldvári Szeráfi Szent Ferenc-mellékoltárkép vezetett el, amelynek felfedezése ugyanakkor az azonos témájú zombori Szent Ferenc-kép szerzőjének meghatározását is jelentette, mivel a háztörténetek sem Budán, sem Zomborban nem említették meg a képek szerzőjét. Mindhárom oltárkép Szent Ferenc stigmatizációját, azaz a krisztusi sebek elnyerését ábrázolja szinte megegyező forma- és színvilággal, de a hasonló kompozíciós elemek változatos megoldásaival.

A budai templomot 1757-ben szentelték fel, de már 1756-ban teljessé vált a belső dekoráció,

addigra mind a kilenc oltár elkészült. A budai kapisztránusok templomának nagyszerű rokokó berendezését „jámbor adakozásból saját művészetével készítette a convent” – fogalmaz a rendi napló.⁴⁶ A vízivárosi ferencesek műhelyéről, amely ekkor egy különálló épületben kapott helyet, elsőként egy 1715-ös alaprajz tudósít. Egy 1777-es lista szerint egy szobrász, hat asztalos és kilenc fémműves dolgozott itt. A főoltár elkészítésének idejére tehető a kórus alatti, Cortonai Szent Margit tiszteletére felszentelt mellékoltár felállítása, amelyet valószínűleg az „övös” (kordás) társulat, azaz a Confraternitas Cordigerorum kezdeményezett.⁴⁷ Az oltárképnél (kb. 1,8 × 1 m) szintén Schervitz előadasmódjára ismerhetünk, noha igen visszafogott formában.

Szent Margit 1247-ben született a toszkánai Lavianóban, módos parasztcsaládban. Anyját korán elvesztette; a feltűnően szép leány tizenhét évesen megszökött egy vagyonos fiatalemberrel. Kilencévi együttélésük alatt egy gyermekkel ajándékozta meg a férfit, aki azonban könyörgése ellenére sem volt hajlandó őt elvenni. Amikor egy vadászaton meghalt, Margit gyermekével vissza szeretett volna térni az atyai házba, de apja nem fogadta be. 1276-ban a harmadrendbe lépett, szigorú, önsanyargató életet folytatott, Cortonában a nővérekkel közösséget szervezett, kórházat alapított. 1297-ben halt meg, 1728-ban avatták szentté. Az egyházilag érvénytelen házasságban élő, ám ennek bűnös voltát beismerő nők tekintik pártfogójuknak.⁴⁸ Az oltárképen harmadrendi ruhában, imazsámolyra térdelve, kezében feszülettel jelenik meg, lábával egy ördögöt mintázó szobron tapos, mely talán valamely legendájára utal. A kép előterében jelképe, a koponya és kínozóeszközök: égő fáklya, fogó, csiga kötéllel, lánc. A kép koloritja, a finom megfogalmazású felhőgomolyagok mellett leginkább Szent Margit alélt arca, valamint keze és lába, a hullámos, kissé vastkos ujjpercek utalnak Schervitz szerzőségére, amit talán csak a festéstechnikai kutatások egyértelműsíthetnének. A dunaföldvári főoltárkép egyik angyalarca is visszaköszön a szárnyas fejecskében. Az oltár előtt egykoron üvegekoporsóban Szent Fortunátus viszontagságos sorsú ereklyéje feküdt, amelynek élethű viaszarca volt, és rokokó ruhába öltöztették.⁴⁹ A II. világháborúban megsemmisült.⁵⁰

Visszatérve a főoltárkép ikonográfiájához: Szent Ferenc halála előtt két évvel Alverna hegyén részeseült az Úr szent sebhelyei viselésének kegyelmében. A szabadban játszó jeleneteken a szent fél térdre ereszkedik vagy áll a kompozíció közepén tájba helyezve egy domboldalon, mellette papucsai hevernek. A budain és a zomborin egy romos épület mellett játszódik le a csoda, a dunaföldvárin csak

a háttérben lévő templomocská, a portiunkula egyház jelenik meg. Mindhárom képen ideális tájkép sejlik fel, kettőn jellegzetes, lyukas épületrommal. Leó testvér alakja a dunaföldvári képen a leghangsúlyosabb, itt az előtérben ül, könyvön fekvő koponyát markol. Ő volt a rendalapító kedvenc társa; e kompozíció kezét szemé elé emeli, mert elvakítja az égi jelenés. A hagyomány szerint a Szent Ferenc által diktált áldást jegyezte le. Schervitz a szfumátós táji háttér fölött élénk kék éggel emeli ki a rózsaszín felhők gomolygó tömegét, amelyek világos okkersárga ragyogásában a szárnyas szeráf lebeg: stigmáiból piros nyilakként vonalak futnak Szent Ferenc sebeihez. A budai főoltárképen (kb. 5×2,5 m) az égi szféra hangsúlyosabb, teljes angyalkoszorú fogja közre a szárnyas feszületet. Bal oldalon két nagy angyal gesztikulál, a háttal forduló alakján narancsos reflexek felelnek a szárnyak halványkék tollszínére, a másik gyöngyházszínű bőrfelületének és halványkármin drapériájának festői megoldása a bécsi nagymesterek tudásával vetekszik. A hat pufók angyal mindegyikének termete arányos, mozdulata keresetlen. A zomborin (kb. 3×1,5 m) két puttócsoport élénkíti a mennyei jelenést, a dunaföldvárin (kb. 3×1,5 m) csupán szárnyas fejcskék szemlélődnek. A fent leírt képeken Szent Ferenc tekintetét az égre emelve, karjait széttárva, térdre omolva adja át magát a csodának: „a nagy és könyörületesség által édes Idvözöttönkel merő egygé változnék, akkor len, hogy Szent Kereszt föl magasztalása napjának estén, jó regvel ilyen látást láta; tudnyillik: E Seraphim Angyalt, kinek hat szárnya vala és ki mondhatatlan nagy fényességgel tündöklő, ugy hogy emberi szem azt nem nézheti vala. Ez az angyal az égből sebessen le röpiüle Szent Ferencz felé, oly közel, hogy ötet a szent Ember jól meg láthatá, és midőn ötet a Szent Atya buzgón szemlélné, látá benne a megfeszítettett JESUS személljét ... a fájdalom azért a szent Ferencz szívet úgy által hatotta, mintha maga érezhető képpen föl feszítésnek kinyát szenvedte volna, a mit is a nagy szánakodó könyüreletesség által merő éppen el változék az ő édes Idvözöttőében ... és látható képpen az ő szent testit is által hatotta, mivel Idvözöttönk kezeiből, lábaiból és Szent oldalából, nagy fényes sugarak mennek vala ki, és azok Szent Ferencz kezeire, lábaira, és oldalára szolgálának, mellyeknek ereje által meg billyezteték ...” Ily módon írja le a jelenést a képpel egykorú nyelvhasználatlalt Szent Bonaventura *Meg-dicsőítettett poentintia tartásnak eleven példája, Szeraphicus Sz. Ferencz atyánkknak szentséges élete* című művének magyar kiadása, amely 1722-ben látott napvilágot. A budai oltár oromzatán a Szentháromság trónol, középpütt a fénykörbe foglalt Szentlélek galambjával, a zom-

borin a dicsfényvel körülvevtt Krisztus, háromszög formájú glóriával. A csoportot két angyal kíséri oldalról. A budai oltáron a főoltárképet a tridentinum szokása szerint Szent Péter és Szent Pál apostolfejedelmek szoboralakja fogja közre.

Szent Ferenc stigmatizációja a zombori volt ferences Szentháromság-templom leckeoldalon lévő második mellékoltárát díszíti – ugyanúgy, mint Dunaföldváron – Szent Lajos francia király és Árpádházi Szent Erzsébet fehérre festett szobrai által körülölelve. Bennük a harmadrend patrónusait tisztelhetjük. A zombori barátok a török kiűzése és a Rákóczi-szabadságharc után, 1717–1719 között emelték első templomukat a mai kolostorépület helyén egy korábbi török épület anyagából, majd két, fából készült toronnyal egészítették ki. A ma is álló Szentháromság-templom alapkövét 1752-ben tették le. 1756-ban Klobusitzki Ferenc érsek nagy adományt hagyott a templom kiépítésére, ezért 1762-ben felszentelték a szentélyt és a hajót, de a munkálatok 1771-ig elhúzódtak. Batthyány József kalocsai érsek jóvoltából, aki 500 forintot adott a tetőre 1766-ban, folytatódhattak az építkezések. A tornyot 1768-ban emelték, a homlokzatot 1769-ben alakították ki. A kolostort 1743 és 1749 között építették ki. Jelentős értéket képvisel a valamikori ebédlő boltozatának stukkódíszítése is, amelynek publikálása még várat magára. A templomi belső tér kialakítása 1769 és 1784 között történt. A II. József-féle rendfelosztás a zombori ferenceseket sem kerülhette el. 1781-ben elvették tőlük a plébániavezetés jogát, 1784-ben feloszlatták, 1786-ban átadták a rendházat és a templomot a világi papságnak. A ferences atyák három nyelven miséztek a bácskai megyeszékhelyen: illír, német és magyar nyelven. Egy ideig oktatással is foglalkoztak.

A zombori háztörténet szerint 1769-ben emelték, rendezték, festették és aranyozták – elsőként a templomban – a Szent Ferenc-oltárt. Ehhez a Szent Ferenc Testvériség 539 forinttal és 88 dénárral járult hozzá, amit Antun Meneckovic tanácsnok saját adománya és a testvériség elöljárói összesen még 100 forinttal növeltek meg. A főoltárképet Kronovetter Pál (1748, Pest – 1787, Zombor) – a bécsi akadémián tanult Gábor (?–1774 előtt) fia, híres pesti festőcsalád sarja, zombori polgár – 1783–1785 között festette 700 forintért a szentély falképeivel együtt.⁵¹ A mellékoltárokat Schöfft József, Jakobey Károly és ismeretlen magyarországi mesterek 18. és 19. századi alkotásai díszítik.

A dunaföldvári templomot a telken álló uradalmi épület helyén 1736-tól kezdték el építeni a ferencesek, utolsóként a tornyot húzták fel 1786-ban.

6. Schervitz Máttyás: Szent Anna-főoltárkép részlete, 1768. Dunaföldvár, Szent Anna-templom

A rendházban is pusztító, 1858. évi tűz után a szerzetesek Gyöngyösre költöztek, ma plébániatemplom, a rendházban gimnázium működik.⁵²

Az evangélium felőli harmadik mellékoltáron ma egy Szűzanya-szobor áll. Ezt egykor az a Szent József halálát ábrázoló oltárkép díszítette, amely jelenleg a szentélyfalon függ, és az ovális Szent Vendel-predellaképpel együtt ismeretlen, provinciális mester munkája. Vele szemközt foglalhatott helyet a szintén gyengébb színvonalú Keresztrefeszítés-oltárkép, amelynek helyén a Stufflesser-műhely Fájdalmas Szűzanya-szobra található. Falkoner Ferenc Páduai Szent Antalt megjelenítő oltárképe – amely ma összeszakadozva, besötétedve, pergő állapotban a padlásfeljáróban porosodik – a lecke felőli második oltáron állt, helyén ma a szentet megjelenítő tiroli szobor található.

A Szent Anna-főoltár a középképre összpontosító, mélységében lendületesen megmozgatott, körüjárható építmény, amely vörös és zöld márványozással színezett, oszlopfőin aranyozott. Oromdízén a Szentháromság jelenik meg aranyozott-ezüstözött domborműben, szárnyas fejcskékkel, felhőlabdával, angyalkákkal körülvéve, sarkait vázák díszítik, előretolt párkányzatán két nagy adoráló angyal térdel. A korinthoszi fejezetes oszlopok között Szent Péter és Szent Pál apostolok életnagyságú alakjai fogják közre a főoltárképet. A Schervitztól rendelt kép árában valószínűleg a teljes oltár költsége benne foglaltatott, hiszen ha a többi megbízatásával vagy akár az itteni Szent Ferenc-oltárkép költségével összevetjük, azok töredékei a 700 forintos árnak. Oltárrendelések ügyében általában a szobrászokkal kötöttek szerződéseket, akik asztalosokat és festőket bíztak meg a rájuk háruló feladatokkal, de megtörtént, hogy külön szerződtek minden mesterrel, ezt igazolja pl. a fenti tabáni példa, de olyan is akad, amikor csak a festővel szerződtek.

A szegmensívesen záródó, monumentális főoltárkép (kb. 5 × 3 m) középpontjában idős, tekintélyt parancsoló matrónaként jelenik meg Szent Anna, vörös kárpitozású faragott karosszékben ülve, egy kóvázás, zárt előcsarnokban. Tájképi háttér sejlik föl a rendkívül rossz állapotban lévő, besötétedett képen. Anna szürkés-kék ruhás, terebélyes alakjára sárga drapéria tekeredik, jobb kezével a Joachimnál lévő kőtáblákra mutat. Mellette áll a gyermek Szűz Mária. Az S alakban megformált fehér ruhás leánykát halványkék köpeny fogja körül, kezeit imára kulcsolja. Joachim zöld ruhában, piros köpenyben áll, kezében pásztorbot. A Mária oktatása-jelenet előterében a lépcsőn egy angyalpár játszadozik a bal sarokban, egyikük kezében a tisztaságot jelképező liliummal, a másik rózsát tart. A jobb alsó sarokban a művész egy technikátörténeti érdekességet, lábom

7. Schervitz Mátyás: Immaculata Ádámmal és Évával, 1768 körül. Dunaföldvár, Szent Anna-templom

álló fonalfelvetőt, továbbá varrókosarat jelenített meg, amelyből olló kandikál ki. A mennyei régióból egy nagy angyal ereszkedik lendületes röptével, s hint rózsákat a földiekre. Alulnézeti ábrázolása tökéletes rövidülésekkel jeleníti meg, dereka körül sárga köpennyel. Mellette két szárnyas fejecske és egy imádkozó, édeskés arcú kis angyal.

A főoltárral egy időben készülhetett el a diadalívre épített két első mellékoltár is, oromzataikon rendkívül gazdag szobordíszsel. A lecke felőli, Máriának szentelt oltár képét ma már szintén lecserélték, helyét a lourdes-i Szűz szoborkompozíciója foglalta el. Az egykori, a Szeplőtelen Szület Ádámmal és Évával megjelenítő Schervitz-képet (kb. 2,5 × 1,3 m) a templom emeleti folyosójára száműzték. Az oltár pestis ellen védő céllal állíttatott, jobbról Szent Sebestyén, balról Szent Rókus szobra

8. Ismeretlen mester: Assisi Szent Ferenc, 1768 körül.
Dunaföldvár, Szent Anna-templom

áll. Oromzatán faragott, aranyozott Mária-monogram jelenik meg, párdarabjánál az IHS monogramot veszik körbe aranyozott szárnyas fejcskék és ezüstözött felhőgomolyagok. Az evangélium oldalán álló első oltár eredeti képének formailag – azonos méretű és kialakítású díszkeretben – megfelel a szintén az emeleti folyosóra félretett Szent Ferenc-ábrázolás, Carlo Monaldi szobra (1725) nyomán, amely a római Szent Péter-bazilikában található. Helyén ma Jézus szíve-szobor látható.

A Schervitz-féle Immaculata-kép ikonográfiája ritkának mondható térségünk oltárképei között, és szintén pestis ellen védő jelentéssel bír. Középpont az apokalipszis jelenéseként a Szeplőtelen Szűzanya látható fehér ruhában, kék köpenyben, feje körül a tizenkét csillaggal, szíve előtt a Szentlélek galambjával, lába alatt a holdsarlóval és a világmindenséget jelképező kék gömbbel,

amint egy gyermek-angyaltól liliumot vesz át. A rózsaszínes felhőgomolyagokon szárnyas fejcskék és átszellemült angyalkák figyelik a világos okker háttér előtti jelenést. A két alsó sarokban, arányos megfogalmazásban a két ősszüdő sziklán ülő, robosztus alakja tekint fohászzkodva Szűz Máriára – Ádám töprengve, Éva imára kulcsolt kezekkel –, ölüket fügefalevél takarja. Közöttük egy folyópart lankái mögött emberi arccal megjelenített felkelő nap látható; ebben a részletben talán Dunaföldvár tájait sejtethetjük. Az allegorizált Immaculata-kompozíciók aktualitását a 17–18. századi pestisjárványok adták, ugyanis a „halál-szeplő”-nek is nevezett döghalált a hívő nép felfogása szerint egyedül a bűn szeplőjétől mentes Szűz tudta kivédeni. A kor vilásképe szerint alakja így apotropaikus jellegűvé vált. Mágikus erőt tulajdonítva neki azt remélték, hogy megvéd Ádám és Éva eredendő bűnétől, amely szomorú örökségként rájuk szállt, és minden betegségnek forrása (*pestiferae*), ezért e képeken az első emberpár megjelenítése bajelhárító.⁵³ Sajnos avatatlan kezek piros festékekkel belemázoltak a megsötétedett, igen romos állapotú egykori oltárképbe.

Időrendben egy kicsit visszaugorva a pesti, Váci utcai egykori domonkos Szent Mihály-templom főoltárképét szeretném még Schervitz életművébe iktatni. A műre, amelynek témája: Szent Domonkos átveszi a rózsafüzért Szűz Máriától (kb. 4 × 2,5 m) Serfőző Szabolcs hívta fel a figyelmemet még 2011-ben, azonban akkor csak annyit tudtam kutatásaihoz hozzáfűzni, hogy a budai és zombori egykori ferences templomok Szeráfi Szent Ferenc-képeinek ismeretlen alkotója lehet a szerző, akiben bécsi tanultságú mestert sejtethetünk.⁵⁴ Itt is kitűnő festménnyel állunk szemben, értékeit a sötétbarna, előregedett lakkréteg torzító hatása sem kisebbiti, s ismerve a mester valódi koloritját, biztos elképzelésünk születhet az eredeti értékekről és a majdani restaurált állapotról. Az egykori domonkos templom esetében három jelentős építési periódus különböztethető meg: a második 1720 és 1730, majd a harmadik 1747 és 1765 között, miután 1703-ban emelt első újkori egyházuk 1716-ban leégett. A pesti domonkos rendház 1784. évi feloszlását követően a pálosok, majd a pálos rend feloszlását követően, 1787-ben a budai királyi palotából Pestre költöztetett angolkisasszonyok kapták meg a rendházat és a templomot; a II. világháború után nővérképző működtött az épületben.

A templomban eredetileg nyolc mellékoltár állt, ezeket azonban a rendfeloszlást követően, 1787-ben eltávolították. Közülük kettő titulusa ismert: az egyiket Szűz Mária, a másikat (Ferreri) Szent Vin-

ce tiszteletére szentelték.⁵⁵ A főoltár datálásának szempontjából fontos adat, hogy a hajóval azonos szélességű szentély átalakítására az 1750-es évtized második felében került sor, a szentélyfreskó is ekkor készülhetett. A templom 1765-ös felszenteléséig bizonyosan elkészült, kimagasló művészi értéket képviselő főoltár szobrai 1760 tájára teszi a kutatás.⁵⁶ A főoltár két oldalán a domonkos rend történetéhez kapcsolódó, szentté avatott főpapok polikróm szobrai állnak: jobbra Szent Ágoston és Boldog V. Ince pápa, bal oldalon Szent Antoninus firenzei érsek és Szent V. Piusz pápa alakja látható.⁵⁷ A hajó mennyezetképeit Ámon József pesti festő jelezte, feltárásuk jelenleg is folyik.⁵⁸

A pesti egykori domonkos templom, valamint a dunaföldvári egykori ferences templom főoltárépítményének és szobrainak összevetése további eredményekhez vezethetne. A megtört félköríves záródású főoltárkép alsó, földi régiójának bal oldalán a fehér-fekete szerzetesi ruhában fél térdre ereszkedő rendalapító Szent Domonkos széttárt karokkal veszi át a rózsafüzért a mennyei szféra közepén megjelenő, kék köpenyes Szűzanyától. Szárnyas fejcskék és kedves kis angyalok sokasága röpdösi körül a gyermek Jézust⁵⁹ karján tartó Szűz Máriát, akinek a balján két nagy angyal közül az alsó, cinóbervörös drapériás a szentre mutat. A fent bemutatott oltárképekről már ismerősnek tűnő barnás rózsaszín (égetett sziéna színű) felhőn térdelő elegáns alakjában a ferences főoltárképek nagy angyalai köszönnek vissza. Mellette egy puttó rózsákkal teli kosarat emel feje fölé. A Szűzanya jobb oldalán három, pálmát tartó vértanú szűz egészíti ki a rózsákat hintó mennyei sereget: a koronásban Alexandriai Szent Katalint tisztelhetjük. A háttérben folyópart, mögötte a budai hegyeket sejthetjük, előtte faágak dekoratív vonala teszi mozgalmassabbá a látványt. A pesti képen Domonkos mellett jelképe, egy meszerien megformált nagy barna kutya ül, szájában fáklyával. A legenda szerint a rendalapító édesanyja gyermeke születése előtt egy álmot látott: kicsiny tarka kutyát, szájában fáklyával, mely lángba borította az egész világot.

Szent Domonkos (1170–1221) kasztíliai nemesi családban látta meg a napvilágot. Az ágostoni regula szerint alapította meg Dél-Franciaországban, Toulouse-ban a róla elnevezett kolduló rendet (1215), amely rohamosan terjeszkedett egész Európában. A „prédikáló testvérek”, más néven „dömések” komoly teológiai tanulmányokkal készültek fel az igehirdetésre.⁶⁰ Domonkos homlokán egy csillag, amelyről élettörténetében olvashatunk: keresztelésekor beragyogta az egész világot. A domonkosok Szűzanya iránti nagy tiszteletét mutatja az is, hogy Mária Domonkosnak ajándékozott egy

9. Schervitz Matyáš: Szent Ivó, 1759.
Óbuda, Szent Péter és Pál-templom

rózsafüzért, s felfedte előtte annak jelentőségét, beavatta titkaiba, s felszólította terjesztésére. A legenda szerint ez akkor történt, amikor Dél-Franciaországban hiába fáradozott az eretnekek megtérítésén – így lett a jámborság eszköze a rózsafüzér. A rózsafüzér Magyarországon is a dömések buzgólkodására terjedt el, bár csupán a 15. századtól ismert. A domonkosok alapították a Rózsafüzér-testvéreket.⁶¹ A rendtagokat gyakran jelenítik meg Mária köpenye alatt is. A domonkosok pesti meglepedése 1230-ra tehető.⁶²

10. Schervitz Máttyás: Szent Domonkos átveszi a rózsafüzért Szűz Máriától, 1756–1765 között. Pest, Szent Mihály-templom

Szegmensívesen végződő formájából ítélve a váci Szent Kereszt ferences templom⁶³ utóbb Szent József tiszteletére átnevezett mellékoltárán állhatott egykor az az Őrangyal-oltárkép, amelyet egy 20. századi ábrázolásra cseréltek. Díszkeretéből kiemelve jelenleg az oldalhajó falán függ besötételve, felülete felkagylósodott. Mindenekelőtt a Tóbiás fölé hajló szépséges nagy angyalról ismerhetünk mesterünkre. Fehér ruháját sárga drapéria vonja körbe; a jobb oldalon tekeredő, a bűnt megtettesítő kígyó harapásától menti meg a gyermeket, akinek rózsaszínes, profilban ábrázolt arca a Szent Ivóképről köszön vissza. A bal sarokban az imádságos élet kellékei láthatók: feszület, imakönyv, a szentgyónásra és áldozásra utaló kehely és stóla. A háttér barnás rózsaszín felhői közt a felső ívben egy szárnyas fejecske rajzolódik ki.

A váci ferenceseket Althann Mihály Frigyes váci püspök telepítette le 1719-ben a salvatoriánus tartománnyal együttműködve. Elsősorban a szegedi, gyöngyösi és szécsényi rendházakból érkeztek a barátok. A váci kolostor a tartomány dunai kikötő-

tőhelyéül is szolgált egyben. Az egykori vár helyét kapták meg, ahol a középkori székesegyház is állt.⁶⁴ A váci háztörténetből tudjuk, hogy Gróf Koháry István (1649–1731) országbíró 20 000 rajnai forintot adományozott nekik a templom és rendház építése céljából. Az alapkőletételre 1721-ben került sor, az építkezések során a püspöki tiltás ellenére felhasználták a korábbi székesegyházak és a vár köveit. 1726-ra elkészült a szentély, 1727–28-ban a négy első mellékoltár.⁶⁵ Koháry a saját költségén, 3286 rajnai forintért készítette a Szent István vértanú tiszteletére emelt, szentek és angyalok seregét felvonultató háromemeletes főoltárt 1729-ben.⁶⁶ Tudjuk, hogy a váci főoltár mintájára rendelték Hörger An-

11. Schervitz Máttyás: Őrangyal-oltárkép, 1760-as évek. Vác, Szent Kereszt ferences templom

taltól (Kismarton, 1676 – Buda, 1765), Buda vezető szobrászától a szabadkai ferencesek Szent Mihály-főoltárukát 1736-ban.⁶⁷ A váci főoltár festőjét keresve ezen a nyomon haladva merülhet fel az egy évszázadon keresztül működő budai családi műhelyt alapító Falkoner György (Skócia, 1646? – Buda, 1741) és legidősebb fia, Polykárp (Buda, 1706 – Buda, 1739) neve. Előbbinek egyetlen hiteles alkotását ismerjük, az 1732-ben készült budakeszi kegyképet.⁶⁸ A budakeszi kegykép számos stíluskritikai párhuzamot mutat a váci főoltár képeivel. Itt az alakok arányosak, anatómiai kidolgozásuk jó; tiszta színeket használ, a test félárnyékainál zöldes-szürkés tónusokat. Drapériakezelése, valamint az épületek és a perspektíva ábrázolása azonban helyenként naiv. A női arcok bájosak, a férfi karakterek változatosabbak, több egyéni vonással. A hátterek világosak, röpködő angyalkái és szárnyas fejcskéi újabb helyszínt vonnak be a stíluskritikai párhuzamokat kereső elemzésbe: a márianosztrai pánosok Remete Szent Antal-képén minden bizonyonnyal ugyanannak a mesternek ecsetjére ismerhetünk. A váci templom négy első mellékoltárának festészeti díszje szintén ugyanerre a kézre vezethető vissza.

A templomhajó boltozata 1759-ben készült el, ebben az évben rendelik meg Pesten a keresztutat 117 forintért.⁶⁹ A Jézus keresztelését és Szent Erzsébet alamiznaosztását ábrázoló, 1761-ben készült oltárokon egy ismeretlen pesti mester gyengébb színvonalú művei láthatók.⁷⁰ Az Őrangyal-képet is valószínűleg az 1760-as évek első felében szerezhették be, ennek sajnos nincs nyoma a háztörténetben, oltára viszont csak 1773 januárjában készült el Regele József váci asztalos ajándékaként. Ugyanezen év májusában állították fel az előbbi párjaként a mára elbontott Szent Anna-oltárt is többek adományából, amelynek a Schervitz-féle Őrangyallal azonos formájú Mária oktatása-képe Falkoner Xaver Ferencnek attribuíható teljes bizonyossággal. Bizonyos Herslenger özvegye 30 forintot fizetett érte – áll a váci háztörténetben –,⁷¹ annyit, amennyit a neksei ferencesek is fizettek a Falkoner Ferentől vett mellékoltárképükért. Ennek eredeti díszkeretét nem választották le az oltárképről. Más esetekben is megtörtént, hogy az oltárkép akár két évtizeddel is korábban elkészült, mint az őt befogadó oltár, pl. a bajai ferencesek mellékoltárainál.⁷²

A stíluskritikai alapon történt meghatározásokat a festészettechnikai kutatások tudják alátámasztani. A műtárgy-összehasonlítás természettudományos módszerei azon a feltételezésen alapulnak, hogy egy mester vagy műhely a műveit a számára jól bevált, a korszak által erősen determinált anyagokkal, technikával és módon készítette el. Schervitz Mátyás festészeti technikáját csupán szabad szem-

mel történő megfigyelések, valamint Varga Dezső restaurátori dokumentációjának⁷³ alapján tudom jelenleg összefoglalni. További restaurálások és az azokat kiegészítő anyagvizsgálatok e megfigyeléseket már pontos adatokkal bizonyíthatnák. Schervitz a kor szokása szerint több, kézzel szőtt vászondarab összeillesztésével érte el hordozóinak megfelelő méretét, ami akár 5–6 darabból is állhatott. E „hulladékvásznak” illesztései jól kirajzolódnak a budai kapisztránus főoltárkép felső régiójában. A függőlegesen és – mint a dunaföldvári Szeráfi Szent Ferenc-mellékoltárképen – vízszintesen is futó, ráhagyás nélküli varratok készítésük idejében nem tűntek szembe, csak az anyagok öregedésével deformálódott a hordozó, s türemkedtek ki az illesztések sávjai. Budai mesterünk az előkészítés „takarékoskodóbb” változatát művelte: a vásznat nyersen feszítette fel facsapokkal rögzített, nem ékelhető vakkeretére, ezt az alapozatlanul maradt húzószélek igazolják (az óbudai Szent Ivó-oltárképen). Valószínűleg lenvásznat használt, amit a helyi takácsoktól szerzett be, mint a többi pest-budai mester (Stettner, Falkoner, Schöffl József),⁷⁴ ahogyan a kovácsoltvas szögeket is, amelyekkel a vakkeretre rögzítette a hordozót. Alapozásként sárga tónusú okker földfestéket használt, ami a festékekkel nem fedett (formák találkozásánál véletlenül vagy szán-

12. Schervitz Mátyás: A váci Őrangyal-oltárkép részlete

dékosan kihagyott) vagy kopott felületeken tűnik elő. Az alapozás rétegeinek felépítését csak mintavétellel járó rétegcsiszolatokon lehetne mélyrehatóbban vizsgálni. Sárga vagy sötétebb barnássárga, ún. „cserzett bőr” színű alapozásra a bécsi mesterek (mint pl. Martin Johann Schmidt, Franz Anton Maulbertsch) az 1770-es évek környékén tértek át, korábban az itáliai eredetű vörös alapra dolgoztak.⁷⁵ Schervitznél már 1759-ben ezt az alapozásszint tapasztalhatjuk. A budai mesterek közül Falkoner Ferenc is sárga alapon festett. Az alapozás színe nagyban befolyásolta egy-egy mű színvilágát, s ez az idő múlásával egyre fontosabb tényezővé vált, mert az olajfestékrétegek öregedésük folyamán áttetszőbbé válnak. Mesterünk alapozásának és festékeinek kötőanyagát csak valószínűsíthetjük – olaj-gyanta lehetett –, ugyanis ilyen jellegű kötőanyag-vizsgálatok hazai mesterek esetében még nem történtek. Palettája a 18. századi festészetre általánosan jellemző pigmenteket feltételezi: ólomfehér, sárga és vörös okker, cinóber, porosz kék, zöldföld és szénfekete. Ultramarint csak a bécsi mestereknél azonosítottak, ők is csupán a legfontosabb felületeket, pl. Mária köpenyét festették meg e drága alapanyag-

13. A dunaföldvári Szent Anna-templom főoltára, 1768

14. Schervitz Máttyás: Szent Anna-főoltárkép részlete, 1768. Dunaföldvár, Szent Anna-templom

gal.⁷⁶ Schervitz festékrétegeiről, azok vastagságáról és rétegfelépítéséről, egyéni alkotói módszeréről szintén a rendszerezett restaurátori vizsgálatoknak alávetett rétegcsiszolatok adhatnának további adatokat, azonban ezekre csak egy-egy oltárkép restaurálásával kerülhet sor. Schervitz jó festészeti technikájának köszönhetően a szélsőséges klimatikus viszonyok közepette művei nagyobb részben stabilak maradtak. A kialakult öregedési repedéshálók kis szigeteket (kb. 2–8 mm) képeznek, rajzolatuk nem túl vastag rétegfelépítést feltételez. Mesterünk a klimatikus hatásokat enyhítő hátoldali védelmet is alkalmazott, amit egyetlen hozzáférhető művén lehetett megfigyelni: a dunaföldvári Immaculata-kép díszkeretének hátoldalára vászonréteget rögzített.

Schervitz Máttyás stílusát és festéstechnikáját számos egyéni jellegzetesség különíti el korábbi szerzőtársától, Stettner műveitől, amennyire az a szabad szemmel történő megfigyelésekkel megállapítható. A hordozó előkészítésének hasonlósága mellett Stettner igen vastag (200–350 μm) sárgán-vörös színű alapra dolgozott, melyre szintén vastagon (50–150 μm), két rétegben vitte fel a festékeket. Képein ezért nagyméretű (5–15 mm) szigetekkel alakult ki az öregedési repedésháló.⁷⁷ Schervitz művein viszont igen apró a repedésháló, és sárga alapozása sokszor előtűnik az ecsetvonásai alól is, nem csak a formák találkozásánál. Schervitz alapozásai simák, ez az alap kisebb kvarctartalmára vagy gondosabb előkészítésére, csiszolására utalhat. Jóval ügyesebbnek, képzettebbnek is mondhatjuk idősebb, bajor származású társánál, hisz nem vét anatómiai hibákat, s a képein megjelenő épületek, építészeti elemek is kifogástalanok a Stettner-műveken szereplő részletekkel ellentétben. Mindkettőjüknek határozott, felismerhető, másokétól jól elkülöníthető stílu-

suk volt, ami jellegzetes típusaikban, drapériakezelésükben s végtagmegformálásuknál érhető tetten. Kompozícióik a kortársakhoz hasonlóan idegen előképekből indulnak ki, azonban e grafikai forrásokat soha nem használták szolgálai módon.

Schervitz Mátyás oltárképei a késő barokk festészet eszköztárát biztos kézzel vonultatják fel: anatómiai tudása tökéletes, térábrázolása bravúros, alakjai elevenek, arányosak, egyéniségei karakteresek, róluk immár könnyen ráismerhetünk alkotójukra. A lefelé metszett szemű pufók angyal- és gyermekarcok variánsai szinte minden képén azonosíthatók. A kezek megfestése is jellegzetes, vörössel kontúrozott hullámos ujjvonalaik sok helyen felismerhetők. A testszín rózsaszín reflexei élettélivé teszik alakjait. Érdemes a nagy angyalok jellegzetes lábfejére is odafigyelni. A színvonalas anyagábrázolás virtuóz ecsetkezeléssel párosul, ennek legszebb példáit az angyalok fodrozódó sárga és vörös dra-

périái szolgáltatják. Oltárképeit dekoratív gazdagság és anyagszerűség jellemzi, melyeken a valóság és képzelet egybekapcsolódik. Az építészeti részletek hibátlan szerkesztése, kivitelezése komoly előtanulmányokat sejtet; a további kutatásoknak talán sikerül Schervitz képzésének nyomába eredni. Nagy tudása falképeinek látszatarchitektúráin érhető leginkább tetten, de ennek az örökségnek az elemzésére e munka nem vállalkozhat.⁷⁸ Összehasonlítva a többi körvonalazható életművel (pl. Vogl Gergely, Falkoner Xaver Ferenc), megállapítható, hogy Schervitz Mátyás valóban a többi pest-budai mester fölött állt művészetével. Eddig megismert életművének tükrében talán módosítható a 18. századi magyarországi festőkről, műveik színvonaláról kialakított kép, s a másodvonalbeli „kismesterek” között immár egy, a „nagyok” tudásával vetekedő, helyi születésű, helyben alkotó művészt is sikerült bemutatnom.

JEGYZETEK

1 Sors honorata / etiam / post fata / Mathiae Xeravich / quae eum dum viveret / caeteris excellere pictoribus fecit / marmori celte insculpta / ab uno / e coetu artis ejusdem / Anno quo obiit MDCCLXXI / die 27 Septembris. (Miután már megadták a végtiszteességet Xeravich Mátyásnak, a sors, amely éltében kiemelte őt a többi festő közül, a művészek egyike által vésővel kőbe véste őt ugyanazon évben, amelyben elhunyt. 1771. szeptember 27.) A festő epitáfiumának (Budapest, Buda, Szent Ferenc Sebeitemplom, a szószék alatt) szövege Schoen Arnold közlése nyomán (l. 2. j. 265.). A fordítást Dr. Csizmár Oszkárnak ezúton is köszönöm.

2 Schoen Arnold: Schervitz Mátyás budai festő. Magyar Művészet V. 1929, 265–269.

3 *Mirjana Repanić-Braun*: Barokno slikarstvo u franjevačkoj provinciji Sv. Cirila i Metoda. Zagreb 2004, 182; *Korhecz Papp Zsuzsanna – Kovačev Ninkov Olga*: Barok u Vojvodini. Barokk a Vajdaságban. Barock in Wojwodina. Szabadkai Városi Múzeum, Subotica 2005, 70–71; *Korhecz Papp Zsuzsanna*: A szabadkai ferencesek régi Szent Mihály főoltárképe. Bácsország. Vajdasági Honismereti Szemle, 1998/3, 42–43; *Uő*: Stettner Sebestyén (1699–1758) budai festőművész Szabadkán. Művészettörténeti Értesítő 57. 2008, 109–122; *Uő*: Sebastian Stettner pictor Budensis. Szabadkai Városi Múzeum, Subotica 2012; legújabban *Uő*: Sebastian Stettner (1699–1758). Die Wiederentdeckung eines Barockmalers aus Buda. Restauro 4/2014 (Juni), 50–57.

4 *Mirjana Repanić-Braun*: Franciscus Falconer pictor Budensis. Ein spätbarocker Maler sakraler Thematik und seine Tätigkeiten in Kroatien. Művészettörténeti Értesítő XLIX. 2000, 157–166; Dušan Škorić: A Falkoner művészcsalád alkotásai a Vajdaságban. Bácsország. Vajdasági Honismereti Szemle, 2009/2, 100–109; *Korhecz Papp Zsuzsanna*: Falkoner Xaver Ferenc (1737–1792) budai festő művei. Művészettörténeti Értesítő 60. 2011, 73–88. Legújabban: *Imrik Zsófia*: A bajai Páduai Szent Antal ferences

templom mellékoltárképeinek és a rendház refektóriumú képeinek összehasonlító vizsgálata. Szakdolgozat. Magyar Képzőművészeti Egyetem, Budapest 2014.

5 *Korhecz Papp Zsuzsanna*: Mathias Hanisch (1754 k.–1806), egy késő barokk cseh vándorfestő Magyarországon. Művészettörténeti Értesítő 61. 2012, 271–289; *Korhecz Papp Zsuzsanna*: Mathias Hanisch pictor Imperio. Szabadkai Városi Múzeum, Subotica 2013.

6 *Mirjana Repanić-Braun*: Paulus Antonius Senser (1716–1758). Prvi barokni slikar u Osijeku. Galerija likovnih umjetnosti, Osijek. Osijek 2008; *Mirjana Repanić-Braun*: Paulus Antonius Senser (1716–1758) festő és köre. Művészettörténeti Értesítő 57. 2008, 313–326; *Korhecz Papp Zsuzsanna*: Paulus Antonius Senser (1716–1758) pécsi festő művei a Bácskában. In: Kerny Terézia – Tüskés Anna szerk.: Omnis creatura significans. Tanulmányok Prokopp Mária 70. születésnapjára. CentrArt, Budapest 2009, 221–224.

7 *Korhecz Papp Zsuzsanna*: Schöfft József (1776–1851) oltárképeinek festéstechnikája. Műtárgyvédelem 36. 2013, 149–162.

8 *Korhecz Papp Zsuzsanna*: A Délvidék legszebb Szent Ferenc-ábrázolása. Bácsország. Vajdasági Honismereti Szemle, 2009/12, 96–99.

9 *Lipp Mónika*: Művészet a 18. századi Óbudán Szent Ivó oltárképének tükrében. Budapest 2002.

10 *Zsindely Endre*: A péceli Ráday-kastély. Művészettörténeti Értesítő V. 1956, 253–276; *Berecz Agnes – Lángi József*: Aranyidők a péceli Ráday-kastélyban. Budapest 2003, 71–114.

11 *Szilárdfy Zoltán*: Barokk ikonográfiai típusok Szent Ferenc rendjének művészetében. In: Óze Sándor – Medgyesy-Schmikli Norbert szerk.: A ferences lelkiiség hatása az újkori Közép-Európa történetére és kultúrájára. PPKE-METEM, Piliscsaba–Budapest 2005, 891–935: 925, 24. kép.

12 „Venit huc Pictor Budensis qui accerdinynt Imaginis S. Anna in 700 fl ... Imago S. Anna aposita fuisset, quam depinxit D. Cserevich Pictor Budensis mediante benefactoris D. Szabó Ferencz etiam – factui Pro Imagine S. Francisci Seraph. in 50 fl.” (Felállított Szent Anna képe, melyet Cserevich budai festő úr festett Szabó Ferenc jótévény közbenjárására, ezenkívül szerződés kötött Szeráfi Szent Ferenc képéért 50 forint értékben.) A dunaföldvári Szent Anna konvent Háztörténete. 43–44. Magyar Ferences Levéltár, Budapest, MFL VI.11. Ezúton is köszönöm Dreska Gábornak a kutatásban, valamint Varga Gusztávnak a kiolvasásban és fordításban nyújtott segítségét.

13 Schoen i. m. (2. j.)

14 Schoen Arnold: A budai Szent Anna-templom. Budapest 1930, 178–181.

15 Uo., vö. Némethy Lajos: Adatok a festés történetéhez Budapesten a XVII. és XVIII. században. II. közlemény. Archaeológiai Értesítő. Ú. F. 3. Budapest 1883, 107–108.

16 Éber László (szerk.): Művészeti Lexikon II. Budapest 1935, 418; Garas Klára: Magyarországi festészet a XVIII. században. Budapest 1955, 247; Zádor Anna – Genthon István szerk.: Művészeti Lexikon IV. Budapest, 1968, 235.

17 Budapest Főváros Levéltára (BFL) XV.20.2: Mikrofilmtár, Egyházi anyakönyvek, 88. tekercs (Felsővízváros, római katolikus, halotti 1757–1794). A három Schervitz leánygyermek, akik keresztelőre Jávora Anna hívta fel figyelmemet (<https://familysearch.org>, 2015. I.10.) mégsem a festő utódja: 1745. október 31. Catharina. Szülei: Mathias Ser(o)vichs és Anna; 1748. November 22. Catharina Theresia. Szülei: Mathias Schervicz és Anna. Foglalkozása: fessor (kapás); 1752. október 26. Margaretha. Szülei: Mathias Schervitz és Anna. Foglalkozása: operarius. BFL XV.20.2: Mikrofilmtár, Egyházi anyakönyvek, 79. tekercs (Felsővízváros, római katolikus, születési 1705–1782). Schervitz Mátyás házasságáról sem került elő adat az 1740–1745 közötti évekből ugyanazon plébánián. BFL XV.20.2: Mikrofilmtár, Egyházi anyakönyvek, 84. tekercs (Felsővízváros, római katolikus, házassági 1693–1797). Hálás köszönet Jancsó Évának a fenti adatokért.

18 Schoen i. m. (2. j.) 265. Vö. Budapest, Magyar Nemzeti Levéltár, Országos Levéltár, C 24, 2. cs. (Helytartótanácsi levéltár, Neo Cives 1743–1749) Buda 1741: Mathias Scheravics, Hungarus, r. cath., Pictor.

19 Serfőző Szabolcs: Pilis (Pest megye), Beleznay–Nyáry-kastély. Kézirat, 2014. „A magyarországi barokk freskófestészet digitális adatbázisa és ikonográfiai korpusza” című OTKA kutatás keretében. Serfőző Szabolcsnak ezúton is köszönöm, hogy kézirátát megismerhettem.

20 Berecz-Lángi i. m. (10. j.) 100.

21 Schoen i. m. (2. j.) 269.

22 Az „illyr” korabeli gyűjtőfogalom, amelyet ma katolikus délszlávként határozhatnánk meg, akik a horvát nemzethez tartozónak vallják magukat. A boszniai és dalmát területeken török iga alatt sínylő katolikus lakosság a török elleni 17. századi, de főleg 18. századi harcok idején telepedett a katolikus seregek vagy a saját ferences atyáik vezetése alatt magyarországi területekre. Közéjük tartoznak a bunyevácok, sokácok, dalmaták. L. Unyi Bernárdin: Sokácok-bunyevácok és a bosnyák ferencesek története. Budapest 1947. (Gyöngyösi ferences könyvek 10.)

23 A bosnyák atyák az 1517-ben szervezett Bosna-Argentina nevű provinciához tartoztak, amelyet XIV.

Benedek pápa 1757-ben kiadott brevéje megszüntetett. Helyén két provinciát állított fel, amelyek közül a magyar-szlóven területeken szervezett Kapisztrán Szent Jánosnak szentelték; tartományfőnöksége a budai rendházban székel. *Ferdinandus Kaizer: Catalogus reverendorum et admodum reverendorum patrum superiorum conventuum Ordinis Minorum Provinciae S. Joannis a Capistrano*. Budapest 1896; *Galla Ferenc: Ferences misszionáriusok Magyarországon: a Királyságban és Erdélyben a 17–18. században*. Sajtó alá rendezte: Fazekas István. Budapest–Róma, 2005 (Collectanea Vaticana Hungariae 2.), vö. *Pogány Frigyes* szerk.: Budapest műemlékei I. (Dercsényi Dezső szerk.: Magyarország műemléki topográfiája IV.) Budapest 1955, 651.

24 Némethy Lajos: A Budapest-vízvárosi Erzsébetiek. Budapest 1885, 6–7; *Kaizer Nándor: Repertorium 1928–1932*, p. 1–5. Magyar Ferences Levéltár, Kézirattár, Budapest.

25 A Szent Ferenc Sebei-plébánia anyakönyvei (1691?–1785) sem a ferences, sem az esztergomi primási (amely egyházmegye joghatósága alá 1776-tól tartozott), sem az országos, sem a fővárosi levéltárban nem található meg. A Kaizer Nándor levéltáros által még forgatott anyakönyvekről a ferences levéltárban lévő Repertorium (i. m. [23. j.] p. 4.) bejegyzései tanúskodnak: „hasonló bevezetés olvasható a halotti és keresztelési könyvben”. Ezúton mondom hálás köszönetet Dreska Gábornak a kutatásban nyújtott segítségéért.

26 A bécsi akadémiának Schervitz nem volt beiratkozott növendéke, l. *Fleischer Gyula: Magyarok a bécsi Képzőművészeti Akadémián*. Budapest 1936; Schoen i. m. (2. j.) 265.

27 Peter Strudel (1660–1714) 1692-ben 1200 guldent és jó bort, 1708-ban 500 guldent, Carlo Antonio Carlone (1635–1708) 150 tallért kapott oltárképeiért. L. *Manfred Koller: Barockaltare in Österreich: Technik, Fassung, Konservierung*. In: Albert Knoepfli Hrsg.: *Der Altar des 18. Jahrhunderts*. Deutscher Kunstverlag, München 1978, 223–290: 234.

28 Schoen i. m. 1930 (14. j.) 172.

29 Kaposy János: A szombathelyi székesegyház és mennyezetképei. Budapest 1922, 102.

30 Korhecz Papp i. m. 2012 (3. j.) 28.

31 Garas i. m. 1955 (16. j.) 234.

32 Korhecz Papp i. m. 2011 (4. j.) 75.

33 A kapisztrán ferences tartomány kolostorai elsősorban a katolikus délszláv (dalmát, bosnyák, bunyevác, sokác) lakosság lelki gondozására szerveződtek, de szinte minden templomukban magyar és német prédikátorokat is megneveznek a korabeli tabulák. Művészeti hagyatékuk feltérképezése elkezdődött. Számos esetben a 18. század első feléhez vagy közepéhez köthető berendezéssel rendelkeztek az ország középső területén, sajnos több templomukat és rendházukat a II. József-féle abolíció folyamán felszámolták (pl. Tolnán), vagy a II. világháború után vették el az egyháztól épületeiket (pl. Baján). *Takács Ince: Magyar ferencesek II. Józseftől a kiegyezésig*. In: Uő: *Assisi küldöttei. Összegyűjtött tanulmányok*. Gyöngyös 1945, 262–270; *Fábián Borbála: Egy templomtorony titkai*. 250 éves a bajai Pádúai Szent Antal-templom. Bácsországi Vajdasági Honismereti Szemle 2008/1, 80–85.

34 1741 tavaszán a trónörökös, a későbbi II. József születése alkalmából rendezett ünnepséghez diadal-

ívet emeltek, amelynek szobrászi munkálataival Hörger Antal (1676–1765) kismartoni származású budai vezető mestert bízták meg, a festészeti feladatokat Alberthausen János (?–1761), Landtrachtinger Gáspár (1670 k.–1744), Schulz János Frigyes (1711–1761) és Schervitz Mátyás oldotta meg. *Schoen* i. m. (2. j.) 268.

A Mária Terézia magyar királynő, valamint férje, Lotharingiai Ferenc császár 1751-es látogatása alkalmával emelt budai diadalkapu festészeti munkáival Stettner Sebestyén, Schervitz Mátyás és Ignatius Gultz festőket bízták meg, ezért 80 forintot kaptak. Nödlhammer (Mödlhammer) ácsmester készítette az építményt 28 forintért. A diadalkaput valószínűleg a budai jezsuiták elképzelése alapján építették meg. L. *Zoltán József*: A barokk Pest-Buda élete. Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár, Budapest 1963, 72; *Tóth Áron*: A Habsburg-család tiszteletére a 18. században Magyarországon emelt diadalívек és európai összefüggéseik. Művészettörténeti Értesítő LII. 2003, 275–297: 276.

35 Weibl 1730. május 29-én kötött házasságot özvegy Buchan Borbálával (1698 k.–1743) Budán a Vízivárosban, aki valószínűleg a crutini származású Bugon (Buchan, Puchon) Ágoston szobrász özvegye volt. 1740-ben az akkor épülő tabáni Szent Katalin-templom részére a szászok szobrászi munkáiért 115 forintot, a Szentháromság-oltárért, 6 gyertyatartóért és 6 angyalért 240 forintot, a másik, Immaculata-mellékoltárért 130 forint 48 krajcárt, 1743-ban a főoltár szobrászi munkáiért 200 forintot és még 1744-ben plusz 159 forintot, végül 1755-ben két gyóntatószékért 505 forintot vett fel, utóbbit Enders János asztalosmesterrel együtt. *Schoen* i. m. 1930 (14. j.) 193–194.

36 *Schoen* i. m. (2. j.) 268–269.

37 Uo.

38 *Schoen Arnold*: Óbuda múltjából. Budapest 1935, 58.

39 Portugáliai Szent Erzsébet alamizsnaosztása, 1736–37. *Eckhart Knab*: Daniel Gran. Wien–München 1977, 86–88, 178–179. Johann Christoph Winnckler rézmetszete: Abb. 102.

40 *Botlik László – Dr. Fábíán István – Dr. Korencsi Attila – Dr. Tomkó László*: Óbudai Szent Péter és Pál főplébániatemplom. Szent Péter és Pál Alapítvány, Budapest 1999, 57.

41 *Lipp Mónika*: Szent Ivó-oltárkép. In: *Farbaky Péter – Serfőző Szabolcs szerk.*: Máriazell és Magyarország. Egy zarándokhely emlékezete. Katalógus. Budapesti Történeti Múzeum, Budapest 2004, 534.

42 *Lipp* i. m. 2002 (9. j.) 56–58.

43 *Buzási Enikő*: Gróf Zichy Miklós, Gróf Zichy Miklósné Berényi Erzsébet. In: *Farbaky–Serfőző szerk.* i. m. (41. j.) 521–522.

44 *Pokorny Emánuel*: A Szent Erzsébet-szerzet tekintetel budapesti kolostorára, templomára és női kórházára. Budapest 1935, 91.

45 A szentélyfreskó és a főoltárkép alkotóját is Vogl Gergelyben feltételezi *Székely Zoltán*: Szent Ferenc Sebei-templom. Tajak–Korok–Múzeumok Kiskönyvtára 579. Budapest 1998, 20.

46 Uo. 5–6.

47 *Székely Zoltán*: A buda-vízivárosi Szent Ferenc Sebei-templom képprogramja. In: *Óze Sándor – Medgyesy-Schmikli Norbert szerk.*: A ferences lelkeség hatása az újkori Közép-Európa történetére és kultúrájára. PPKE-METEM, Piliscsaba–Budapest 2005, 974–990: 988.

48 *Clemens Jöckle*: Szentek lexikona. Dunakönyv Kiadó, Budapest 1994, 235–236.

49 *Pokorny* i. m. (44. j.) 110.

50 *Vizer Imre*: Budapest, Szent Ferenc Sebei templom. <http://www.templom.hu/phpwcms/index.php?id=14,585,0,0,1,0>, 2014.12.16.

51 Protocullum conventus L.R. civitatis Zomboriensis P.P.Ordinis minorum Observantiae Provinciae olim Bosnae Argentinae s.Crucis nunc vero divi Ioannes a Capistrano ab anno 1717 usque ad annum 1787, Zomborini a P. Bono Mihalyevich concionatore generali conscriptum, s.a. (1787) – Kaizer Nándor 1931-es átirata, 46. Magyar Ferences Levéltár, Budapest; *Kaizer Nándor*: A zombori Szent Ferenc rendi zárdánk. Ferences Közlöny 19. 1939, 180–184. Kronovetter Gábor pesti festőművész és Erzsébet fiát, Pált 1748. január 11-én keresztelik meg: BFL XV.20.2: Mikrofilmtár, Egyházi anyakönyvek, 112. telercs (Belváros, római katolikus, keresztelési 1725–1768). Köszönet Jancsó Évának a kutatásban nyújtott segítségével. A Kalocsáról 1780 körül Zomborba telepedett Kronovetter Pál 1786-ban kötött házasságot, majd 1787-ben halt meg Zomborban, amint az a Szentháromság-plébánia halotti anyakönyvében olvasható: 37 éves (sic) korában (*Paule Vasić*: Umetnička topografija Sombora. Matica srpska, Novi Sad 1984, 132.). Az egri ferencesek főoltárát 1778–79-ben aranyozta (*Garas* i. m. 1955 [16. j.] 230.). Zomborban 1784-ben elkészíti a Keresztre feszítést ábrázoló nagybőjti leplet is. Ez utóbbi és a szentélykifestés megsemmisültek, ahogyan a bácsi plébániatemplom 1785-ben készült oltárképei, valamint a kalocsai és foktői szentélykifestés is. *Korhecz Papp Zsuzsanna*: Magyarországi barokk és felvilágosodás kori művészek a Délvidéken (Adalékok a Vajdasági Magyar Képtár kutatásához). Híd, Újvidék 2014, 9–10. szám, 146–147.

52 A refektórium ismeretlen mester által festett, rozettás díszkeretbe foglalt Utolsó vacsora-képe a templom szentélyfalán található, négy ferences arckép (Kapisztrán Szent János, Assisi Szent Ferenc, Sienai Szent Bernardin és Solanói Szent Ferenc) a templomfolyosón került elhelyezésre. Valószínűleg négy másik ferences portré is létezett egykor úgy, mint a bajai ferencesek ebédlőjében, ahol a sort Szent Bonaventúra, Páduai Szent Antal, Marchiai Szent Jakab és a Jó tanács Anyja egészítette ki hasonlóan homorú, a falak boltívet követő kialakításban.

53 *Szilárdy Zoltán*: Ádám és Éva barokk kultuszának és ikonográfiájának nyomai Magyarországon. In: *Uő*: Ikonográfia – kultusztörténet. Balassi Kiadó, Budapest 2003, 16.

54 *Korhecz Papp* i. m. 2009 (8. j.) 96–99. Ettől függetlenül hasonló eredményre jutott *Székely Zoltán* is (i. m. [47. j.] 39. j.). A zombori mellékoltárkép első magyar nyelvű publikálása: *Korhecz Papp – Kovacsev Ninkov* i. m. (3. j.) 50.

55 *Bibó István*: Budapest, Váci utca 47, volt angolkisasszonyok temploma. Tudományos dokumentáció. Kézirat. Budapest 1974. Budapest Főváros Levéltára, Budapesti Múemlék Felügyelőség iratanyaga (XV.17.e.306) 885. doboz, 4–23; *Fehér Ildikó*: A váci utcai Szent Mihály-templom története. In: *Gärtner Julianna szerk.*: Belvárosi krónika. Az angolkisasszonyok zárdájának és iskoláinak története. Budapest 2003, 14–16.

56 *Eszlár Éva*: Hebenstreit József pesti szobrász. In: *A Művészettörténeti Dokumentációs Központ Évkönyve 1954–55*. Budapest 1956, 88–108: 93; *Aggházy Mária*:

A barokk szobrászat Magyarországon. 2. kötet. Budapest 1959, 47.

57 *Bibó* i. m. (55. j.) 26.

58 *Serfőző Szabolcs*: Budapesti Váci utcai volt domonkos Szent Mihály-templom. Kézirat, 2014. „A magyarországi barokk freskófestészet digitális adatbázisa és ikonográfiai korpusza” című OTKA kutatás keretében. Ezúton is köszönöm, hogy a szerző munkájába betekintést engedett.

59 A kis Jézus képből kitekintő, felénk forduló rendhagyó alakja rokon Caravaggio közismert, sokalakos oltárképének (Rosenkranzmadonna, 1606–07, Wien, Kunsthistorisches Museum) csigás hajú gyermekével.

60 *Jöckle* i. m. (45. j.) 75.

61 A legelső Rózsafüzér-társulat Kölnben alakult 1475-ben, Magyarországon Kolozsvárott 1496-ban. Az olvasó (rózsafüzér) kultusza akkor terjedt el, amikor a Domonkos-rendi V. Szent Pius pápa felszólítására a katolikus Európa ily módon imádkozott a török veszedelem ellen. A lepantói tengeri győzelmet (1571. okt. 7.) is ennek tulajdonították. L. *Bálint Sándor*: Ünnepi kalendárium II. Szent István Társulat, Budapest 1977, 152, 367.

62 *Harsányi András*: A domonkosrend Magyarországon a reformáció előtt. Debrecen 1938, 81.

63 *Dercsényi Dezső* szerk.: Nógrád megye műemlékei. (Dercsényi Dezső szerk.: Magyarország műemléki topográfiája III. kötet) Budapest 1955, 273–278.

64 *Horváth M. Ferenc – Pintér Tamás*: „Késő maradványainknak tétessen jegyzékbe.” Írásos emlékek Vác város múltjából 1074–1990. In: Váci Történelmi Tár I. Vác, 1996. Vö. *Dercsényi* szerk. i. m. (63. j.) 273; *Bónisné Wallon Emma*: Vác művészete a XVIII. században. Budapest 1935, 52–53. Köszönet Privári Mürschberger Zsuzsannának a forráskutatásban nyújtott segítségért.

65 A betlehemi oltárt Paulovits József állíttatta 1728-ban, a fájdalmas Szűzanya oltárát Szabó György váci polgár ajándékozta 1728-ban, Assisi Szent Ferenc oltárát a német ajkú harmadrendiek emeltették 1728-ban, Pádúai Szent Antal oltárát Mágócsi Mihály rádi főúr állíttatta 1727-ben. A Nepomuki Szent János-oltárt Paulovics József emeltette 1728-ban, az orgona építését Orgoványi Imre támogatta 1729-ben. Protocolum convictus Vaciensis anno 1719. p. 4. Magyar Ferences Levéltár, Budapest, vö. *Bónisné* i. m. 53–55.

66 A szentségházat 14 kép és 14 szobor veszi körül. Középen: Assisi Szent Ferenc és Szent Paszkál szobrai, az oltárképek: Szent István megkövezése, fölötte Szent József, Szent Apollónia, Szent Borbála, Szent István király és Szent Imre herceg, Nepomuki Szent János, Szent Rozália és Mária mennybevétele az Atya, a Fiú és a Szentlélek szobraival körülölelve. Jobb oldalon: Szent Rókus,

Szent Lucia, Xavéri Szent Ferenc szobrai és Szent Katalin, Szent Lipót, Kosztka Szent Szaniszló képei. Bal oldalon: Szent Sebestyén, Szent Erzsébet és Loyolai Szent Ignác szobrai, Szent Cecília, Szent László király, valamint Gonzaga Szent Alajos. L. <https://sites.google.com/site/mislatinavaciensis/templomok/a-ferences-templom>.

A mennyei dicsőséget jelképező monumentális oltár ikonográfiai elemzését adja *Szilárdfy Zoltán*: Szentek egyessége a váci barátok főoltárán. In: *Uő*: „Varietas delectat.” Újabb tanulmányok. Budapest 2015 3–24.

67 *Korhecz Papp* i. m. 2012 (3. j.) 28.

68 *Korhecz Papp* i. m. 2011 (4. j.) 74.

69 Melyet a magyar harmadrend tagja, Kalacska Katalin támogatott. Magócsi János két elegáns képet rendelt Pesten ugyanazon évben: Protocolum i. m. (65. j.) p. 7.

70 Keresztelő Szent János oltárát a templomhajó befejezése után állíthatták fel Árvay János nagyprépost 1737-ben tett adományából. Szent Erzsébet oltárát a magyar ajkú harmadrendiek emeltették 1761-ben, ugyanekkor készült a betlehemi oltár kis Jézusa: Protocolum i. m. (65. j.), 11. A Szent Erzsébet-képet Pesten festették „200 rhénes forintért”. *Szilárdfy* i. m. 2005 (11. j.) 904.

71 Protocolum i. m. (65. j.) p. 13.

72 *Imrik* i. m. 2014 (4. j.) 71.

73 *Varga Dezső*: A Szent Ivó oltárkép restaurátori dokumentációja. Kézirat, Esztergom–Budapest 2000. Ezúton is köszönöm Bender Leventének, hogy betekintést nyújtott az óbudai plébániatemplomnak átadott példányba. Sajnos a budai ferences főoltárkép restaurátorát nem sikerült azonosítani.

74 Vö. *Korhecz Papp* i. m. 2014 (3. j.) és *Korhecz Papp* i. m. 2013 (7. j.).

75 *Manfred Koller*: Das Staffeleibild der Neuzeit. In: Reclams Handbuch der künstlerischen Techniken, Band 1. Stuttgart 1984, 353.

76 *Manfred Koller*: Zur Maltechnik von Paul Trogers Leinwandbildern. Barockberichte 38/39. 2005, 653–670, 658. *Uő*: Ölmaltechnik und Vollendung bei Franz Anton Maulbertsch. In: Eduard Hindelang – Lubomír Slavíček Hrsg.: *Franz Anton Maulbertsch und Mitteleuropa*. Langenargen am Bodensee – Brno, 2007, 137–151, 142; *Manfred Koller – Michael Vigl*: Gemäldeausstattung des Kremser Schmidt in der Kremser Piaristenkirche. Barockberichte 26/27. 2000, 533–543.

77 *Korhecz Papp Zsuzsanna*: Stettner Sebestyén (1699–1758) művészete és festéstechnikája. Doktori értekezés, kézirat. Magyar Képzőművészeti Egyetem, Doktori Iskola, Budapest 2014.

78 „A magyarországi barokk freskófestészet digitális adatbázisa és ikonográfiai korpusza” című OTKA kutatás keretében ezen anyag elemzésére sor kerül.

ALTARPIECES OF BUDA PAINTER MÁTYÁS SCHERVITZ (†1771)

Mátyás Schervitz (Buda ? – Buda 1771) was a popular and highly esteemed artist in Buda-Víziváros in his time, as his epitaph also proves. The painter of Illyrian origin occurs by a variety of name forms in the sources: Scherviz, Scherwiz, Scherwitz, Scheravit, Scheravics, Seravits, Scherevitsch, Scherevitz, Scherowitz, Schibiz, Szeravics, Xeravich. The hypothetical dates of his birth and death proposed by his first monographer Arnold Schoen (Mathias Tarvitz, c. 1701–1771, St Anne Parish Church of Upper Víziváros) can only be questioned in theory by the more recently discovered works painted in 1768–69, for the registers of the Franciscan Church of St Francis's Wounds – to which the family presumably belonged – are latent at present.

The painter Schervitz became a registered citizen of Buda in 1741. He received several minor assignments (such as flag painting, gilding, marbling, ephemeral triumphal arches) and some greater jobs (paintings for the high altars of the St Catherine Church in Tabán and the St Elisabeth Church in Víziváros, and the fresco in the sanctuary of the Újlak church) in Buda, but these works have perished over the centuries. The ruined St Elisabeth altarpiece of the Capuchins of Víziváros (1760) is known from a photo. A documented work by his hand is the fresco decoration of the library room at the Ráday mansion in Pécel dated 1763. The St Ivo altarpiece of the Óbuda parish church (1759) was added to the oeuvre after style critical analyses, similarly to the sanctuary frescoes in the Church of St Francis's Wounds (1756).

The key to the altar painting style of Mátyás Schervitz is provided by the altarpieces (St Anne, St Francis Seraphicus) in the former Franciscan church of Dunaföldvár painted in 1768 and certified with archival data. His Immaculate Conception with Adam and Eve

in the same church was also identified by its style. With their help, the picture of the bye-altar showing the Stigmatization of St Francis in the former Franciscan church of Zombor (1769) and the high altar picture (1756), as well as the altarpiece of St Margaret of Cortona (1756) in the church of St Francis's Wounds in Víziváros can now be safely attributed to him. These works help us recognize Schervitz's brushwork on the altarpiece of the high altar in the former Dominican church of Pest (c. 1760) showing the founder of the order St Dominic receiving the Rosary from the Virgin. The Guardian Angel altarpiece in the Franciscan church of Vác can also be recognized as his work. Research presumes that the artist working at such high level of quality was educated in Vienna; the clue to identifying his master lies perhaps in his faultless presentation of architectural space. Mátyás Schervitz applied the conventional baroque oil painting technique (canvas support built from several pieces, yellow ground, patch painting). His anatomical knowledge was excellent, his rendering of space virtuosic, his figures are lively, proportionately built and markedly characterized. He did not sign any of his so-far known works.

KORHECZ PAPP Zsuzsanna DLA főrestaurátor, Szabadka, Városi Múzeum, Zsinagóga tér 1. / senior restorer, Gradski muzej, RS-2400 Subotica, Trg Sinagoge 1.

Kulcsszavak: Schervitz (Serovics) Mátyás, budai festő, ol-tárképek, kapisztránusok, Buda, Dunaföldvár, Zombor, Pest, Vác / *Keywords:* Mathias Schervitz (Serovics), Buda painter, altarpiece, Croatian–Hungarian Franciscan province dedicated to St John Capistrano, Buda, Dunaföldvár, Sombor, Pest, Vác